

י' טבת, תשע"ה, 1.1.2015

גיליון מס' 440

פרשת ויחי

מחשבות על חיים, מוות ומשמעות

מאת קובי שטיין, קבוצת יבנה

פרשתנו נפתחת במילים "ויחי יעקב", ועם זאת הפסוק הבא פותח במילים "ויקרבו ימי-שְׂרָאֵל לְמוֹת". לכאורה יש כאן אירוניה רבה, שכן מדוע לפתוח בדיבור על חיים בנקודה בה עומד גיבור הסיפור למוות? תופעה זו הרי מוכרת לנו כבר מפרשת "חיי שרה". הפרשה פותחת במילים "ויִהְיוּ חַיֵּי שָׂרָה", ומיד בפסוק הבא שוב, "וַתָּמָת שָׂרָה". מדוע אם כן פועלת התורה כך?

ברצוני להתייחס אל נקודה משמעותית נוספת בסוגיית חיים ומוות בספר בראשית. נקודה זו היא למעשה אותה נקודה ברצף הזמן הנרטיבי של הבריאה אשר בה נכנסים לתודעתנו המושגים של חיים ומוות כמושגים בעלי זיקה האחד לשני: "וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹקִים הֵן הָאָדָם הָיָה כְּאֶחָד מִמֶּנּוּ לְדַעַת טוֹב וְרָע וַעֲתָה פֶן-יִשְׁלַח יָדוֹ וְלָקַח גַּם מֵעֵץ הַחַיִּים וְאָכַל וַחַי לְעֹלָם" (ג, כב). ישאל השואל: וכי מה אכפת לו לאלוקים אם האדם יחיה לעולם?

דומני כי שתי השאלות קשורות האחת בשנייה. במוקד העניין ניצבת שאלת המשמעות אשר עשוי האדם להעניק לחייו. דרך אחת להסתכל על "משמעות החיים" היא הדרך אותה מציע אריק אריקסון ב'תיאוריית השלבים'. בתארו את שלבי ההתפתחות של האדם מציע אריקסון כי השלב האחרון, זה אשר אליו מגיע האדם בהסתכלות רטרוספקטיבית על חייו בעת זקנתו, הינו שלב של שלמות לעומת ייאוש. האדם למעשה בוחן האם במהלך חייו הצליח למלאם בתוכן אשר איתו הוא שלם, אשר מהווה עבורו מיצוי של החיים, ואז יחוש אחדות והשלמה עם המוות הקרב. לעומת זאת, אם יחוש שלא מיצה את החיים, שתכנם איננו תואם את מה שהיה מייחל לו, הרי שהמוות יהווה עבורו נקודה של ייאוש וחרדה רבה.

לכאורה, עולה מכאן כי נקודת המוות היא אבן הבוחן של החיים. ברם, כפי שמלמד אותנו הפילוסוף הגרמני מרטין היידגר, אנו חיים תמיד לקראת המוות. מהרגע בו אנו "נזרקים אל העולם" אנו למעשה במציאות אשר קרבה לקראת סוף חייו. משמע, המוות נוכח בחיינו הרבה לפני הגיענו לזקנה ואנו מעצבים את חייו לאור נוכחותו. למעשה המוות הינו הביטוי האולטימטיבי לכך שהזמן של חייו הינו מוגבל. מוגבלות הזמן, אשר מופיעה לראשונה בתורה באותה נקודה של שלילת אפשרות האכילה מעץ החיים, היא למעשה זו אשר דוחפת אותנו למלא את חייו במשמעות. תודעה זו, היא אשר מאיצה בנו להספיק ולמלא את חייו במעשים. נמצא כי המוות הינו מהמתנות הגדולות ביותר שיש בחיים, עבור אלו הממלאים אותם, אך הוא עשוי להיות הנורא מכל עבור אלו אשר אינם משגיחים בו ומבזבזים אותם. לכן מוגבלות הזמן היא הכרחית!

נראה אם כן כי ההגעה אל נקודת הסיום, כפי שמגיע יעקב בפרשתנו, הינה מועד פריעת החוב. זו הנקודה בה כבר אין עוד אפשרות לשנות את החיים. כך למשל יעקב בוחן את חייו ואומר "מָעַט וַרְעִים הָיוּ יָמֵי שְׁנֵי חַיָּי" (מז, ט).

משמע מבחינתו, במושגים של אריקסון בכל אופן, שהוא נמצא בנקודת הייאוש. אולם כאן בדיוק נמצאת הפרצה: אמנם את החיים אין אפשרות לשנות, אך את משמעותם יש גם יש! תבונה זו באה לידי ביטוי דווקא בדבריו של יוסף בפרשתנו.

כאשר האחים ניגשים בחיל ורעדה אל יוסף לאחר מות אביהם יעקב – ובצדק הם חרדים בגין הרעה אשר עשו לו – אומר להם יוסף את המשפט הבא: "אַל-תִּירָאוּ כִּי הִתַּחַת אֶל-הַיָּם, אָנִי. וְאַתֶּם חֲשַׁבְתֶּם עָלַי רָעָה אֶל-הַיָּם חֲשַׁבָה לְטָבָה לְמַעַן עֲשֶׂה פִּיּוֹם הַזֶּה לְהַחִיית עַם-רַב". (נ, יט-כ). יוסף מדגים כיצד ניתן להעניק משמעות חדשה למעשה המכירה. לא עוד המכירה היא חטא אלא היא גלגול של רצון הקב"ה, ומכאן הפתח עבור האחים להיפטר מתחושת האשם. ומכאן שניתן להעניק משמעות חדשה לכל מעשה, ואפילו לחיים שלמים. המוות מציב אותנו לא רק אל מול בחינת מה שהיה בחיים, אלא אל מול המשמעות של החיים ותכנם עבורנו. על כן, ברור כי מותו של האדם, ובכלל זה סוגיית מותם של יעקב ושרה, הינו הנקודה רלוונטית ביותר לשאלת משמעות החיים, ולא נכון יהיה לדבר על האחד ללא הזיקה אל השני.

קובי שטיין, חבר קבוצת יבנה, בן 32. נשוי ואב לשניים. בוגר תואר ראשון בפסיכולוגיה ופילוסופיה יהודית בבר-אילן, וכיום מתחיל פוסט-דוקטורט באוניברסיטת תל-אביב בתחום טראומות הקרב והשבוי והשלכותיהן הפסיכולוגיות.

אפשר לקבל את דף פרשת השבוע של הקיבוץ הדתי בדואר אלקטרוני או לראות אותו באינטרנט באתר של תנועת הקיבוץ הדתי בכתובת: www.kdati.org.il/parashat/hashavua.htm כדי לקבל את הדף כל שבוע בדואר אלקטרוני, יש לשלוח הודעה אל: webmaster@kdati.org.il ולרשום subscribe בשורת הנושא. כדי להפסיק, יש לכתוב unsubscribe בשורת הנושא. תגובות למאמרים וכן הצעות לכתוב מאמרים, יש לשלוח אל: amudim@kdati.org.il אתר האינטרנט של הקיבוץ הדתי: www.kdati.org.il